

TÜRKÇENİN SES ÖZELLİKLERİ

1) Türkçe sözcüklerde uzun ünlü (â, î, û) yoktur : ata, güzel, açık, kara, uzun, ölüm, olmak...

Aykırılıklar :

a) “Yarın, var olmak, yadeller ...” gibi sınırlı sayıda Türkçe sözcükler.

b) Ses olayları sonucu ortaya çıkanlar :

peki < pekiyi,

abi < ağabey

c) Söze kuvvet katmak için vurgu ve tonlama sonucu kimi ünlüler uzun söylenebilir:

yazık, güzel, yok, bitti, uyumuş...

Arapça ve Farsçadan dilimize girmiş olan birtakım sözcüklerde, söyleyişte var olan ünlü uzunlukları yazıda çoklukla belirtilmez : adalet, badem, beraber, işaret, ifade, imdat, kaide, numune, rica, şair, şive, şube, tedavi, vali, vefa ...

Bu uzunlukların birçoğu, Türkçe söyleyişte zamanla kısalmıştır :

esas > esas

cevab > cevap

sabah > sabah

insan > insan

mahzun > mahzun

taklid > taklit

2) Türkçe sözcüklerde iki ünlü yan yana gelmez : Ünlü ile biten sözcüklerle ünlü ile başlayan ekler arasına “n,y” yardımcı ünsüzleri girer :

oku-y-an

kitap+ı+n+ı

başla-y-acak

Alıntılar :

saat, şair, şiir, ait, mesai, eylem, muayene, reis, jeoloji, dair, matbaa, Suat, Saim, kooperatif ...

3) Türkçe sözcüklerin köklerinde aynı cinsten iki ünsüz, (ikiz ünsüz) yan yana bulunamaz :

Aykırılıklar :

“anne, elli “ gibi sınırlı sayıda sözcükler.

Alıntılar :ümmet, millet, teşekkür, teşekkür, madde, sarraf, ayyaş, bakkal, okka, cadde, seyyar, evvel, temenni, muayyen ...

Kimi alıntılarda bu ünsüzler tekleşerek Türkçeye girmiştir. (bk. Ünsüz Düşmesi) :

niyyet > niyet amma > ama

kerre > kere

4) Türkçe sözcüklerin başında iki ünsüz bulunmaz :

İstisna :

“Bre” sözcüğü, kural dışı olarak Türkçedir.

Alıntılar :

blok, prensip, program, klinik, klişe, kredi, smokin, stadyum, sterlin, skeç, grev, gramafon, problem, tren, spor, prens, kral, kriko, tribün ...

5) Türkçede sözcük ya da hece sonunda ancak şu çift ünsüzler bulunabilir :

a) lç (ölç-), lk (ilk, kalk -), lp (alp), lt (alt)

b) nç (sevinç, ödünç, dinç, övünç, güvenç), nk (denk, zonkla-), nt (ant)

c) rç (sürç -) , rk(ürk-, kork-, Türk, kırk), rs (sars-, pars), rt (yurt, art, yoğurt, ört-, yırt-), rp (sarp, serp-)

d) st (üst)

e) şt (hişt, pişt)

Bunlar dışında ünsüz çiftleri hece ve sözcük sonunda bulunamaz :

Alıntılar : harf, örf, çift, arz, semt, zevk, zamk, aşk, şeyh, alyans, marş, risk, lüks, faks, modern, romantizm, liberalizm, realist...

6) Türkçe sözcüklerde “ f, h, j ” sesleri yoktur :

I. Türkçe sözcüklerde “f” sesine şu durumlarda rastlanır :

a) Ünlem ve yansımalarda : of, öf, püf, püfür püfür, fısıltı, fiskos, üfle-, fıkırda- ...

b) “Öfke, yufka, ufak, ufal-” gibi sınırlı sayıda sözcükte.

Bunların dışında, içinde “f” bulunduran sözcükler yabancı kökenlidir : ifade, fizik, saf, fakir, fukara, fatih, fotokopi, tuhaf, arif ...

II. Türkçe sözcüklerde “h” sesine şu durumlarda rastlanır :

a) Ünlem ve yansımalarda : ah, oh, hey, hay, hırıltı, hışırtı, hoppala, horla-, hüngür hüngür, harıl harıl ...

b) “Hani, hangi, hatun, dahi, daha “ gibi sınırlı sayıda sözcükte.

Bunların dışında, içinde “h” bulunduran sözcükler yabancı kökenlidir : sabah, hayat, hayal, hülya, ihlamur, hamur, hakikat, muhafız, hafız, hak, hukuk, hikaye...

III. Türkçe sözcüklerde “j” sesine şu durumlarda rastlanır :

a) Ünlem ve yansımalarda : vj.

Bunların dışında, içinde “j” bulunduran sözcükler yabancı kökenlidir : jet, jübile, jant, jimnastik, pijama, baraj, jüri, jelatin, jandarma, abajur, jeton...

7) Türkçe sözcüklerde “c,ğ,l,m,n,r,v,z” sesleri başta bulunmaz .

Aykırlıklar :

a) ” ne, niçin, nasıl, neden, nereye, nerede, nereden, nice, nicelik, nitelik ;var, var-, ver- vur- “ gibi sözcükler.

b) Yansıma sözcükler :lıkır lıkır, lokur lokur, lop, rap rap ; cıvıl cıvıl, cızırtı, civciv ; miyavla-, mırıl mırıl ; vızıltı, vınla- ; zıp zıp, zonkla-, zırlıtı ...

Alıntılar :

cahil, cam, can, ciğer, cuma, cop, limon, lokum, leke, lira, lüfer, maket, marul, moral, makine, nar, namaz, neşe, numara, naylon, reçel, ramazan, radyo, roman, ve, vicdan, vahim, vücut, vazo, vana, vagon, zor, zaman, zihin, zeytin, zımpara, zakkum, zehir...

8) Türkçe sözcüklerde, “b,c,d,g” sesleri sonda bulunmaz : ip, sap, ağaç, üç, kaç, aç, et, ot, at, yurt, toprak, çelenk...

Yalnız, anlam farkını belirtmek üzere birkaç sözcüğün yazımında bu kurala uyulmaz :

od (ateş) ot (bitki)

ad (ad) at (hayvan)

sac saç

Türkçeye girerken, yabancı sözcüklerin çoğunda bu sesler sertleştirilmiştir :

kitab > kitap

ilac > ilaç

cild > cilt

reng > renk

mehtab > mehtap
ahenk

ihrac > ihraç

ferd > fert

aheng >

mensub > mensup

inad > inat

kalb > kalp

Fuad > Fuat

derd > dert

9) Türkçe sözcüklerde “o,ö” sesleri, yalnızca ilk hecede bulunur (“-yor” hariç)
Alıntılar : doktor, atom, horoz, radyo, televizyon, ciro, büro, maydanoz, tiyatro, aktör, şoför, kuaför, profesör...